

สถิติกรรมเขียนต่าง ๆ ภาคที่ ๒

ตำราเล่มหนึ่งในงานมหาราช

พิมพ์ครั้งที่ ๒ แรกในงานศพ

เลขพันเอก พระหัตถ์สารสุภกิจ (พุง สกัสรจินดา)

หวัดก พ.ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ โสภณพิมพ์วรรณคดี

TUDC

16/07/2564

ประวัติ นายพันเอก พระหัตถสารศูภกิจ

นายพันเอก พระหัตถสารศูภกิจ (พง สหสิริจินดา) เป็นบุตร
ขุนอนรรคน์ ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ เกิดฉวัน ๒๓ ค่ำ ยี่มะเมีย
จุลศักราช ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๒๕

ตำแหน่งราชการ

แรกเข้ารับราชการเป็นเสมียนที่พระคลังจังหวัดไชยนาท เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๓ แล้วสลับเปลี่ยนตำแหน่งแลเปลี่ยนท้องที่ ๗ รัชการเป็น
ลำดับมา ถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น
ผู้ช่วยพระคลังจังหวัดนครสวรรค์ แล้วย้ายไปเป็นพระคลังจังหวัด
สุพรรณบุรี พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นผู้รั้งพระคลังมณฑลปราจีน พ.ศ. ๒๔๕๐
เป็นพระคลังมณฑล มณฑลปราจีนนั้นเอง

พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้ย้ายไปรับราชการในกระทรวงกระลาโหม เป็นผู้
ช่วยเจ้ากรมคลังเงินทหารบก พ.ศ. ๒๔๕๖ เป็นผู้ช่วยปลัดบัญชาธิการกระทรวง
กระลาโหม พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เป็นตุลาการสำรองในศาลทหารบกกลาง
เพิ่มจากหน้าที่เดิมอีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๖๐ เลื่อนขึ้นเป็นเจ้ากรมคลังเงินทหารบก แลคงรับ
ราชการอยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดมาจนถึงแก่กรรม

ยศ

ยศในฝ่ายพลเรือนไม่ปรากฏในสมุดประวัติของนายพันเอก พระ
หัตถสารศูภกิจ ว่าได้รับพระราชทานชั้นใด อาจเป็นเพราะย้ายไป
รับราชการในกระทรวงกระลาโหมเสียก่อนมีพระราชบัญญัติกำหนดยศ

ข้าราชการพลเรือนให้เป็นยศได้ แต่ยศในทางทหารนั้น เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นว่าทนายพันตรี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศเป็น
นายพันตรีพ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นนายพันโท พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นนายพันเอก

บันดาศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้รับพระทวณเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
เป็นขุนโกษากรสวรรค์ ถือกักตนา ๕๐๐ ไร่

พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบันดาศักดิ์เป็นหลวง
ประสิทธิ์สมบัติ ถือกักตนา ๖๐๐ ไร่

พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระหัตถ์ถาวรศุกกิจ
ถือกักตนา ๓๐๐๐ ไร่

เครื่องราชอิสริยาภรณ์แลเหรียญ

พระหัตถ์ถาวรศุกกิจได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แล
เหรียญ คือ เหรียญรัชมงกุฎ เหรียญรัชมงกุฎภาค เหรียญบรม
ราชาภิเศก เข็มจมาภรณ์ ช้างเผือก จตุรดาภรณ์ มงกุฎสยาม

นายพันเอก พระหัตถ์ถาวรศุกกิจช่วยเป็นอธิบดีกรม ไรคลังแก่กรม
เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ อายุได้ ๓๘ ปี

นายพันเอก พระหัตถ์ถาวรศุกกิจ เป็นผู้มีความอดสาหะต่อราชการ
ทั้งเป็นผู้มีใจคอกว้างขวางหนักแน่น มีความอดสาหะต่อญาติแลมิตร
สหายเป็นอย่างผู้หนึ่ง เมื่อดำรงแก่กรมลง จึงเป็นทเสียบกายแล
เศร้าโศกแก่ญาติมิตร โดยมาก ได้พร้อมกันจัดการศพเท่าที่สามารรถ
จะพึงทำได้

เรื่องหนังสือเล่นในงานมโหรีศพ

๐ บทนี้จะได้อธิบายด้วยเรื่องหนังสือซึ่งเป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่งของชาว
เราก็หนังสือมโหรีศพเมื่อใด ก็จำเป็นที่จะต้องตั้งจอขึ้นเล่น
เมื่อนั้น

เพราะเหตุใดเล่า ฯ เหตุที่ทำให้ครกครนเอิกเกริกในงานอย่าง
หนึ่ง ทำให้เหิมเกริมในที่ประชุมชนที่มโหรีศพอย่างหนึ่ง ด้วย
การที่เล่นนั้นเอาใครยเรื่องนารายณ์สิบปาง ๆ ทศสิบ ที่เรียกว่าเรื่องราม
เกียรติ์เอามาจับเล่นเป็นตอน ๆ ไป แลสลักแผ่นหนังขึ้นไว้เป็นรูปภาพ
ตามท้องเรื่อง มีรูปพระราม พระลักษมณ์ ทศกัณฐ์ นางสีดา เป็นต้น
เอาชนเข็ดชทาบเข่ากับจอให้แสงไฟขาวส่องสว่าง ออกมาเห็นรูปภาพนั้น
แล้วพากย์เจรจาแลคิดตลก พลาทพิณพาทย์ระนาดฆ้องกลองตะโพน
บันถาคัน สนับเสียงกรับโกร่งโหม่งม้ล่อแซ้เซ็งไป การที่เล่นดังนี้
จึงได้ครกครนสนุกสนาน ชักให้คนเป็นอันมากมาประชุมดู เพราะ
ฉนั้นงานมโหรีศพจึงได้เล่นหนึ่งแทบทุก ๆ งาน จะเว้นบ้างก็น้อย ด้วย
การเล่นหนังสือ เป็นเครื่องทำให้ครกครนในงานอย่างยิ่ง.

ว่าด้วยวิธีทำตัวหนังสือ

จะขอกล่าวอธิบายถึงวิธีทำตัวหนังสือแลวิธีทำจอ แลการที่จะเล่นหนังสือ
นก่อน แลวิธีจะกล่าวถึงผลประโยชน์ของการเล่นหนังสือต่อไป

กวีตชงจะทำเป็นตวหนงชนน เออหนง โคมาเช่น้ำให้ฮอนแล้ว

ขงผงแคคไวจนแห่งแล้วเอาเหล็กชุก ๆ ให้อย่าง กุจนสม่าเสมือเวียบ
รือขงเอาเขม่ากนหม้อ ฤากายมะพร้าวเผากก็ได้ละลายด้วยน้ำเข้า

เช็ด ทาผนหนงนนให้ทวทงสองทาน กพอทำคแล้วตากไว้ให้แห้ง
เมื่อแห้งขงถูด้วยใบฝกเข้าประสังค์จะให้เปนมัน แล้วขงหาช่างเขียนท

ผมอกมาเขียนเป็นรูปภาพต่าง ๆ ตามความตอ้งการขงเจ้าขงนน เมื่อ
เขียนแล้วตรวจดูขงไฟไม้ขกขวางขงลงมือสลัก เครื่องมือสลักนนม

ส่วฉากอย่างหนง ส่วเล็บมืออย่างหนง มุกใหญ่, มุกกลาง, มุกยอก
อย่างหนง มุกนสำหรับขกคตามเล็นรูปภาพ ถ้าสลักตามลวกลาย

ฤากนกลแล้ว ตอ้งใช้ ส่วเล็บมือฤาส่วฉากใหญ่เล็กตามสมควร

ครันสลักเสร็จแล้วขงยอมให้เป้นสีต่าง ๆ ข้างเล็กนอยตามความ
ตอ้งการ ถ้าจะให้ สีขาวเอาเหล็กชุก ๆ ทหนงให้หมคสีทาททาเขม่า

ไวคเป้นสีขาว ถ้าจะให้เป้นสีเขียว เอาจุณสีฝนถยน้ำมะนาวทากก็เป้น
สีเขียว ถ้าจะให้เป้นสีแดงเอาน้ำฝางกยสารส้มทากก็เป้นสีแดง ถ้าจะ

ให้เป้นสีเหลืองเอาน้ำฝางทาแล้วเอาน้ำมะนาวถู ๆ เข้าก็เป้นสีเหลือง แต่
หนงควนางนนถ้าจะให้แลคเป้นขาว ก็สลักเอาพนทวออกเสียบ เมื่อ

เช็ดทาบเข้ากบขบ พนขอส่องออกมากก็เห็นเป้นขาว หนงสลักเอาพน
ทวพนหน้าออกเช่นนเรียกกนว่า “นางหน้าแหวะ”

ครนเมื่อยอมสีต่าง ๆ สำเร็จแล้ว ขงเอาไม้มาสีชกขนายเข้าสอง
ข้าง สำหรับทจะใคถือขบเช็ดไปเช็ดมา แต่หนงที่สลักสำเร็จเป้นทว

ชนแล้วหนักบญญุตชอต่าง ๆ กัน หนึ่งที่เป็นรูปเดินไม่ว่ายักษ์, ลิง, มนุษย์, นาง, สุกแต่เป็นรูปเดินแล้วเรียกชื่อว่า "คเนจร"

หนึ่งที่เป็นรูปท่าเหาะไม่ว่า ยักษ์, ลิง, สุกแต่เป็นท่าเหาะแล้ว เรียกชื่อว่า "งา"

หนึ่งที่เป็นสมพลสำหรับยกทัพ ไม่ว่ายักษ์, ลิง, สุกแต่เป็นสมพลแล้ว เรียกชื่อว่า "เขน"

หนึ่งที่เป็นรูปสิงขามคสิงคามาหาฤาษีนั้น เรียกชื่อว่า "เตยว"

หนึ่งที่เป็นรูปคดกนั้น เรียกชื่อว่า "จำอวด" หนึ่งจับสามนั้น เรียกชื่อว่า "จับหนึ่ง, จับสอง, จับสาม," แล้วยังมีหนึ่งฉากหนึ่ง ๑

ฉากไล่ ๑ ฉากชาย ๑ หนึ่งโค้ง ๑ หนึ่งแฉลง ๑ หนึ่งไหว ๑ หนึ่งรอด ๑ หนึ่งเมือง ๑ หนึ่งพลัมพลา ๑ หนึ่งปราสาทพศ ๑ หนึ่งปราสาทโตม ๑ รวมชื่อของหนึ่งทีสมมตเรียกกันนั้นต่าง ๆ นกเหลือที่จะพรรณนา

อนึ่งหนึ่งสำคัญอีกสามตัวที่เล่นเคารพนยถกกันนั้นน คือรูปพระแฉลงสองตัว รูปฤาษีตัวหนึ่ง รวมสามตัวนี้เรียกชื่อว่า "หนึ่งเจ้า"

หนึ่งเจ้านเมื่อจะทำขันโตกคือเป็นการล่าซากสัตว์น้อย คือรูปพระแฉลงสองตัวนั้น ต้องหาหนึ่งโคตายพรายมาทำ หนึ่งรูปฤาษีนั้น ต้องหาหนึ่งเสือฤาษีหนึ่งหมักโต เขาฆ่าทำจึงจะถอกกินขลัง

หนึ่งเจ้าทั้งสามนั้น เมื่อจะเขียนจะสลักคนเขียนคนสลักต้องนุ่งขาวห่มขาว แล้วรีบเขียนรีบสลักให้แล้วในวันเดียว อย่าให้การขามขวยค่างคนใด

อนึ่งเมื่อเวลาจะเขียนจะสลักนั้น ต้องมั่งของทสำหรับค่านับคร
 คอธิบายศรีปากชาม ๓ เครื่องกระยาบวช ๓ ศิกระสกร ๓ เงินติดเทียบ
 กล้วย ๒ บาท ของเหล่านี้เมื่อบูชาเสร็จแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์ของ
 ผู้เขียนผู้สลัก ครั้นสลักเสร็จจึงระบายสีเจ้าทั้งสามตัว รูปพระแสง
 สองตัวระบายสีเขียวตัวหนึ่ง ส้มมตเป็นรูปพระนารายณ์ ระบายสีเหลือง
 อ่อนๆอีกตัวหนึ่ง ส้มมตเป็นรูปพระอิศวร รูปหนึ่งเจ้าทั้งสาม
 องค์ใช้ระบายสีต่าง ๆ ตามลายผ้านุ่งแลกลนกล ผิดกับหนึ่งตามธรรมดา
 เพราะเอามาใช้ตั้งเบิกหน้าพระแต่เวลายังไม่คว่ำ

ว่าด้วยวิธีทำจอ

วิธีซึ่งทำจอหนึ่งนั้น เอาผ้าขาวบางอย่างหยาบมาตัดทีละแผ่นเข้า
 พอดี ใช้ตาตักกลางผืนจอเพื่อจะให้สว่างเห็นตัวหนังสือ ทักานมต
 สองข้างใช้ผ้าขาวทึบอย่างหนา ประสงค์จะให้เงามืดแผงตัวหนังสือออกมา
 เหมือนท้อออกมา ริมจอทั้งสองด้านนั้น ใช้ผ้าแดงผ้าเขียวคราม เพราะ
 ติดกันสองผืนเย็บวงรอบกับจอไป ประสงค์จะสอดสลักกันแลดงาม แล้ว
 เอาเชือกคัตเป็นตอน ๆ ตามค่านยาวสองค่าน ส้มมตเรียกว่า "หนวด
 พร้าหมอน" สำหรับจะไต่ผูกเหนียวกับคร่าวบนคร่าวล่าง

ผ้าสำหรับวงหลังจอซึ่งเรียกว่าขงคยเพลิงนั้น แต่ก่อนใช้ผ้าใบ
 สาคูเช่นทำใบเรือ แต่ขงคยบนนั้น ใช้ผ้าขาวทึบ

ขนาดของจอหนึ่ง ถ้าจอยาวตามธรรมดาใช้ยาว ๗ วา ๒ ศอกเศษ
 ถ้าเป็นงานที่เล่นประชันกันในงานใหญ่ ๆ เจ้าภาพแข่งแรง ก็ใช้จอ
 ยาวถึง ๘ วา ก็มี ๑๓ วา ก็มี ตามท้องใช้ยภูมิจะสมควร

ระบายห้อยนำจอนนั้นใช้ผ้าแดงข้าง เขียวข้าง ค้ำข้างสลักกัน
สองชั้น แล้วเอาทองอังกฤษอังกฤษยื่น ฤากระคายน้ำตะโก
สลักเข้าเป็นลวดลายต่าง ๆ คืบเข้ากับระบายจอ ข้างก็เอากะรอกเงา
เข้าคืบเป็นเนื้อไป แล้วห้อยแขวนด้วยลูกถ้วยตามชายระบายจอนนั้น
ประสงค์จะให้แลดงามแปลบปลายในตา.

จออย่างหนึ่งที่เรียกว่าจอแขวนนั้น แต่โบราณมากก็มีได้มี พงจะ
มาเกิดชนประมาณ ๒๕ ปี ๒๖ ปีนี้ จอแขวนนั้นเจาะที่ผาคืบสองข้างจอ
เป็นช่องประตูออกมาแล้วทำเป็นขั้วประตูเช่นประตูเมืองทั้งสองด้าน ที่
จอด้านหนึ่งเขียนเป็นแผนที่เมืองลพบุรี ด้านหนึ่งเขียนเป็นแผนที่พลย
พลาของพระราม แล้วเขียนรูปนางเมขลารูปรามสรวทหาล้อแกวกันอยู่
มีดวงพระอาทิตย์พระจันทร์ อยู่เบื้องบนข้าง ละตั้นแลดก็เรียบร้อยไม้
ซีกตาชอบกลอยู่ ทั่วจอแขวนนี้มีผู้ คืบยกบายทำชนกเห็นว่าคืบว่าเก่า
เพราะประกอบความมั่งคั่งแล้วทำให้คนเข็ดคนเจรจาเข้าออกสบาย ไม่
คืบกมคั่งชนหลัง ๆ มาสมัยนี้ยังประกอบความ คืบในการที่จะตกแต่ง
ประดับประดาจออย่าง ๆ ขึ้นไป สมนครกับความเจริญของบ้านเมือง.

ว่าด้วยวิธีตั้งจอ

วิธีที่จะตั้งจอหนึ่งนั้นถ้าฝนจอกว้างเจ็ดศอกเศษ กำหนดใช้เสา
จอยาวสามวา ถ้าฝนจอกว้างออกไปยาวออกไปก็ตั้งใช้เสายาวออกไป
ไปตามส่วนของจอ นั้น เสาจอหนึ่งใช้ ๔ ต้นกลมเสมอกันให้กลมเรียบร้อย
แล้วมีไม้ครูปต่าง ๆ ตามแต่จะชอบใจของเจ้าของคืบปลายเสาทก ๆ ต้น
แล้วเจาะที่ปลายเสาค้ำลงมาประมาณศอกหนึ่งคืบคืบรอกสำหรับที่จะได้

ชกรอกเอาควรวทของผนจอชน!ไป ปลายเสาทัง ๕ คันนั้น ยักทางนกยง
มคเป็นกำใหญ่ ยอกทางนกยงนั้นเสียบองแดงข้าง ๑ ทรางข้างข้าง
เมื่อลมพัดมาสยคองไหว ๆ แลคสง่างามยิ่งนัก.

ยังเสาสำหรัยผายังเพลิง ทออมวงหลังจอนัน ไซ้ ๖ คันมค
แดงเสียบปลายเสาแต่ ๕ คัน สองคันนั้นไม่ต้องเสียบอง เพราะ
เห็นยวมมาผกคคไวักยจอจนไม่แลเห็น แลวมเชอกแดงสองเส้นผกเข้า
คกรกเข็คไว ทควาวข้างบนข้างละเส้น สำหรัยเห็นยวงเอาเสายัง
เพลิงมาผกไวักยจอให้แน่น แล้วยองถ่างไปข้างนำข้างหลังคานละสอง
สายเพื่อจะมีให้จอลม เสายังเพลิงอีก ๕ คันทเสียบองนั้นกมเชอก
เห็นยวโยงไปข้างหลัง เพื่อจะมีให้ลมชวนเซไปเหมือนกัน

การที่จะยกเสาจอนัน เมื่อถึงวันกำหนดงานเจ้าของหนึ่งกชนเอา
เครื่องจอไป แล้วถามเจ้าของงานว่าจะคังทตรงไหน เจ้าของงานคอง
มาชทให้ เมื่อชทให้แลวกชคหลมลงยกเสาทัง ๕ คันชนชกรอกเอา
ผนจอชนไปชงให้คังเรยบรอย แลวกคคยงเพลิงคานหลังเห็นยวงเชอก
ทโยงให้แน่นหนา มีแผงเชิงจอเป็นผน ๆ เขียนลวคสายต่าง ๆ ยกมา
คงยงเขาทน่าจอเฉพาะแต่ทตรงสว่าง ทมคสองคานนั้นไม่ยงแผง เพื่อ
จะเข็คไวเป็นทางเคินให้คนเข็คเจรจาเข้าออก.

ส่วนข้างในจอนนคยักหลักแขนไวกลางจอสำหรัยใส่ได้ จะได้สอง
สว่างออกมามีเห็นทวหนึ่ง แล้วเตรียมเอาโกรงกรบสำหรัยคมาทอ
วางไวเสีจ เมื่อเวลาเล่นจะไคเคาะประคคม เป็นเครื่องเอ็กเกริก
การทพรรณามานเป็นอย่างแบบโบราณ ถ้าการสมยประจุนนการท

ตกแต่งออกก็คิดพลิกแพลงยกย้ายขงามชนกว่าเก่าหลายเท่า คือใช้
 จอแขวะมีประตูเข้าออกถึงพรรณามาแล้วนั้น แล้วทนายออกยกพนเลยข
 ภาระงานปี่เส้อมรวลกกรงล้อมรอบเป็นเขตรแคณกันไว้มีให้คนตกรเข้ามา
 กัดทในการที่จะเล่นหนังได้ แลตามรวลกกรงนั้นก็มีหลกรายเป็นงหวะ
 สำหรับที่จะตั้งโคมไฟให้ส่องแสงสว่างเห็นทั่ว ๆ

บางทีถ้างานใหญ่ ๆ ก็สานแผงผูกโครงทำเป็นภูเขาลูกเข้าที่หน้าจอ
 แล้วปลูกต้นไม้ใหญ่เล็กประดับประคาค้วยดอกผลกลั่นเกลอนคุดไสวแล้ว
 ก็มุกฎฎายทเชิงเขาปานประหนึ่งว่าเป็นจริง ย่างก็ยกเสามงหลังคา
 ทำเป็นโรงคร่อมจอหนึ่งเข้าอีกชั้นหนึ่ง แล้วยกประดับตกแต่งโรงนั้น
 โดยวิจิตรต่าง ๆ เหลือที่จะรำพรรณาให้สิ้นสุดได้ การที่ตกแต่งโรงหนึ่ง
 นี้ก็คงจะสมบุรณยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามกาลตามสมัย

ว่าด้วยวิธีเล่นหนัง

วิธีที่จะเล่นหนังนั้นพอตั้งเส้ายกจอเสร็จแล้ว นายหนังก็สั่งให้คน
 ชนตัวหนังมาทอดไว้ ในจอโดยระเบียบเรียบร้อยแล้วชนเครื่องพิณพาทย์
 แลสิ่งที่จะต้องใช้ในการเล่นนั้นมาพร้อมเพรียง พอถึงเวลาจวนย่ำค่ำ
 พวกคนเชิดคนเจรจาแลตลก ก็ยพวกพิณพาทย์ก็มาพร้อมกันที่จอหนึ่ง
 พอได้เวลาก็เชิญหนังเจาทงสามองค์ออกมาตั้งหน้าจอ เจาทเป็นรูปอิศวร
 นารายนนตงหนหน้าเขาหากัน เจาฤาษนนตงกลาง แต่เจ้าสาม
 องค์คนเมื่อเชิญออกมาก็ไม่ไค่ลออกจอ ต้องเชิญออกมาข้างหลังจอ
 เพราะนยถือว่าเป็นเจ้าจะลออกจอไม่ไค่ ครั้นตั้งหนังเสร็จแล้วไค่เวลา
 ย่ำค่ำเจ้าของงานก็เอาเทียน ๓ เล่มยกเงินกำนนสองสลึงเพองมาให้แก่

นายหนึ่ง นายหนึ่งก็เอาเทียนไปให้แก่พวกพิณพาทย์เล่มหนึ่ง พวก
 พิณพาทย์รีบเทียนมาจุดที่ตะโพนแล้ว ก็ทำเพลง โหมโรงขึ้นพร้อมกัน
 เพลงโหมโรงนั้นตั้งเพลงสาธการชนก่อนแล้วออกตระ ริวสามลา เข้า
 ม่าน ลา เสมอ เป็นหกเพลงด้วยกัน แล้วพิณพาทย์ก็หยุด คนเจรจา
 จึงยกเทียนมาติดคบชาติเจ้าหนึ่งทั้ง ๒ องค์ ส่วนคนที่อยู่ในจอก็ให้
 ชน ๓ หน คนเชิดก็ชูเจ้าที่เป็นรูปอิศวรรนารายนชนหน้าจอ พวก
 พิณพาทย์ก็ทำเพลงเชิดต่อไป แต่รูปที่เป็นฤษนิชเชิดกลับเข้าจอไว้
 คนเจรจานครนยชาเจ้าแล้วก็กลับเข้าไปยืนอยู่ในจอ ด้วยกมอชนปะ
 ทจอห้ามพิณพาทย์ พวกพิณพาทย์ก็หยุด คนเจรจา ๒ คนก็พากย์กัน
 คนละที เรียกว่า “พากย์สามตระ”

พากย์สามตระอย่างโบราณ

ข้าไหวพระเสด็จเรื่องฤทธา	ทศรชুমหา
เป็นเจ้าสำหรับพระอิริณ	
ไหวบาทวรรณารถจักร	ในพนขัตพิ
ผู้ ไทจะเปรียบปานปน	
ชาวพ่อไพร่พานาชน	เส็งแลไครจะปน
ทุกท้าวพระยาย้อมรักษา	
มีเมยคนหนึ่งเล่า	เมอจะชนเผ่าย้อมเล่าลา
เสองภาแต่ก่อนมา	เสร้างแล้วจะไหวครเรียน
ครุชาบายหนาเขาจยเฮาขงเหียน	แต่ลวนคงกะเรียน ก็ขบระบ่า
อยู่เป็นกง	

อุ้มครบกยกสากวางลง

เทาทบศรก่ง

ปากก็คายเอาถ่านเพลิงแดง

ปากก็คายเอาโคมแวง

เขื่องเท่าเออเหยยขคาย

พระแสงเอาใส่อกเรือราย

มัตตกรกระบแหง

ขักใจท้าวจะแสงให้ล้มตาย

อาเภทกลบกลาย

ก็กลายเป็นผลของท้าวไท

พิณพาทย์ช่างโนน

ยกบุญยอคุณพระวิไลย

เสร็จแล้วจะไหว้ท้าวลา

จึงจะเริ่มให้หา

ท้าวเชอยกหัตถ์ชนวทยา

เอาหนึ่งพระโคมาคักแปลง

นางสีกาเข้าเอยแฝง

จำหลักรูปพระราม

พระลักษมณ์ผู้ทรงแรง

จะเริ่มเล่นให้ฮ้วน

เขื่องชายข่าจะไหว้ทศกรรฐ์

เขื่องชวาอภิวันท์

ส่มเต็จพระรามจักร

๑ ทวย ๓ ๑

เพียงนเรยกยบว่าทวย ๓ พินพาทย์กทขเพลงเชือกอีก

คนเจรจา

ยกมือชนห้ามพินพาทย์ แล้วพากย์ทวย ๒ ค่อยไป

โอมฤาษีสัทธิตุทธิเศไชไชย

เศษพระเลิศไกร

ประสิทธิ์พรมงคล

ศักร์ สวสฺสทิมิ อาน
ขอเกิด สวสฺสทิมิ ไชย

ศุขเกษมสถาผล

ข้าไหว้คุณพระพุทธสยไสมย
ให้สูงห้องพระนฤพาน

ไปรคส์ทวอสงไชย

ข้าไหว้พระอนิรุทธเริ่มการ
ทุกห้วยละเมาะเซาะเซา

โย่งย่าท่าฮาร

ข้าไหว้เทพอยู่ในน้ำ
ไหว้ครุประสิทธิ์เวา

ทุกเถอนถาแลล้าเนา
ครุผู้เถาสถิตยเสถียร

ข้าจะขอเล่นเวอองรามเกยรท
สอนเวอนนลลสสกลเฉลา

สอนวาคณลาคเขียน

พากยพลสงเสียงให้ล้าเลิศ
เล่นล้วนแต่ชาวเรา

ทงคนเซคให้เพริศเพรา
ให้สรวเสริญเยรยอ

คคไมมาสลา
สมุมแดงยอ

บถท่าชนเขนจอ

วากรุพระอิศวรรายกา
อาทตยกลื่อนอยเห็นแสง

กลางกตาคทวยผ้าขาว
เทียบรดยนกลางทาว

ลงการากโยษสำแดง
จะเล่นให้ท่านทงหลายค

อยทชยากล้าแขง

ไชยศรีโชนทวารเบิกขานประค
คุณเล่นให้ศุขสำราญ

หมองกลองตะโพนคร

TUDC

16/07/2564

หนึ่งเราใช้ชั่วสามาญ
 ย่ห่อนจะมีใครไยไพ
 ขอกันสารพัก
 ไว่แก่ผู้ไยไพ
 ข้าขอคุณพระลักษณพระราม
 สถิตย้อยทวทุกตัวหนึ่ง

เล่นมาแต่ก่อนกาล
 อบาทวเส่นียคแลจัญไร
 คหนึ่งทควาย่มิงาม
 เทพเจ้าผู้ทรงนาม

๑ ทวย ๒ ๑

ขยทวย ๒	พิณพาทย์กทำเพลงเชิดเหมือนครึงกอน	คนเจรจา
ยกมอชนห้ามพิณพาทย์หยด	แลวกพากยทวย ๓	ต่อไป
ล้ำเร่สนทสำนันทล้ำแดง		เขียนแล้วคคแปลง
เป็นเกียรติยศพระราม		
เอาหนึ่งพระ โคมาจำหลัก		ให้เห็นประจักษ์อยู่กยตา
เชิญท่านทั้งหลายมา		ชมแต่รูปเงาแทน
งามเกลี้ยงเพียงจงกลหัวแหวน		ท่านผู้เฒ่าท่านกล่าวแทน
ว่าหนึ่งนเกิดสถาพร		
อุปเท่ห์ท่านบอกให้		ครผู้ใหญ่อย่อมสั่งสอน
ขอเศษพระภอร		อย่าให้พ่ายแพ้คสุ
ที่ใครแพ้กว่าแพ		อย่าท้อแท้ทำอ่อนห
ใครชนะเขาเป็นคร		หาท่านผู้รมาให้หนึ่ง
เร่งเร็วเถิดนายไค		เอาเพลิงใส่เข้าหนหลัง
ส่องแสงอย่าให้บัง		จะเล่นหนึ่งให้ท่านทั้งหลายดู

ส่วนนายไต้ ที่คอยอยู่ในจอถอไต้จกไฟไว้สามล่ำก็เอาไต้ ชนวนบน
 แบนสามร้อย แล้วเอาวางลงบนแบนทกของไต้ไว้ ไฟก็ติดลุกโพล่งขึ้น
 พวกพิณพาทย์ก็ทำเพลงเชิดชนพร้อมกัน ฝ่ายคนเฝ้าจากก็ออกมา
 คยเทียบนทชคยซาหนึ่ง แล้วก็จกเข็มเค็ก ๆ เบ้า ๆ ตามวิธีของเขาที่ไต้
 วิชาเรียนกันมา คนเชิดก็เชิดหนึ่งเจ้ากลบเข้าจอ เท่านั้นแหละเป็นวิธ
 เรียกกันว่าเบิกหน้าพระ

ก็ขอเบิกหน้าพระแลพิณพาทย์ทำเพลงใหม่ โรงตั้งว่ามานั้น ถ้า
 เป็นส่วนเล่นในราชการหลวงแล้ว ก็มีไต้เบิกหน้าพระแลใหม่ โรงเลข
 ไขปล่อยลึงหัวค้ำที่เคียว ที่ต้องเบิกหน้าพระแลพิณพาทย์ทำเพลง
 ใหม่โรงนั้น ค้อเล่นงานของราษฎรจึงใช้

เมื่อเบิกหน้าพระเสร็จแล้วจึงปล่อยลึงหัวค้ำ ออกลึงหัวค้ำนั้น
 คือเชิดง่าลึงขาวกับลึงดำออกจับกัน เมื่อเชิดลึงขาวกับลึงดำจับกันนั้น
 พิณพาทย์ทำเพลงเชิด ครั้นง่าสองตัวเข้า เชิดหนึ่งจับหนึ่งออกสมมต
 เป็นทลึงขาวจับลึงดำสองตัวนั้นกำลังจับกันอยู่ เรียกว่า "จับหนึ่ง"
 พิณพาทย์ทำเพลงเชิดเหมือนกัน แต่ฆ้องก็บรรณาคมิได้ตี ไขเข้าแต่ย
 คันเคียว กลองก็ตกลองเล็กให้เสียงกึ่งตึงขึ้น เรียกว่า "เชิดนอก"
 เพลงเชิดนอกนั้น บคองเข้าให้สำเนียงบชคว่า "จับให้ตคให้ตาย" จึงจะ
 ชมกันว่าบค แล้วจึงจับหนึ่งเข้า เชิดง่าสองตัวออกมาอีกสมมตเป็น
 ลึงสองตัวนั้นจับกันหลคออกไป แล้วก็เข้าจับกันอีกเรียกว่า "จับสอง"
 แล้ว หลคออกไปกลบเข้าจับกันอีกเรียกว่า "จับสาม" พอหนึ่ง
 จับสามเข้า ก็เชิดหนึ่งลึงขาวมีลึงดำแลหนึ่งรูปฤาษออก พิณพาทย์

ก็ทำเพลงเคียวแล้วหยุด สมมติเป็นลิงขาวชนะลิงดำแล้วมกลิงดำมา
 พอพยเข้าเข้าขอให้ปล่อย ก็ตรงนั้นเงาออกมาเงาจากนั้นตาม
 เรื่องทำเสียงเป็นชาวเหนือกลายเป็น ๗ เมื่อเงาจากนั้นแล้วก็เชิดเคียวกลับ
 หนึ่งข้างโรงเมื่อเบิกหน้าพระแล้ว ก็เชิดขยับขึ้นแท่งเสื่อออกแทน
 ลิงหวาคาม แค่นอนนกกาน ๗ จึงจะไต่เห็นครึ่งหนึ่ง เมื่อปล่อย
 ลิงหวาคาญของตนแท่งเสื่อแล้ว จึงขบเรื่องในรามเกียรติ์ต่อไปตาม
 แค่ว่าเล่นเมื่อตอนไหนไม่กำหนด สดแล้วแต่จะเคยมตกลองกัน

ว่าด้วยเรื่องการเล่นหนัง

ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงเรื่องเล่นหนังอย่างโบราณก่อน ทราบว่าแต่
 บูราณนั้น ชอบเล่นเมื่อทศวรรษเคียว พอเล่นไปถึงสองยามพอดี
 ทศวรรษตาย จึงได้เรียกกันว่า "ขรลัม" แต่คนทีคนนั้นมากลยเรียก
 เสียว่า "ลัมขร" พอขรลัมแล้วหยุดพักเลยงกนเสียดหนึ่ง แล้ว
 นอนขยักในจอขึ้นเรียกว่า "หนังขย" คือเอาหนังผูกไว้ที่อกก่อน
 ครนตสยเอ็ดทุ่มจวนจะสว่าง ก็ปลุกกันลุกขึ้นเล่นหนังไปอีกพักหนึ่ง
 ค่ำสว่างจึงไต่เลิก ข้าพเจ้าทราบว่าโบราณเขาเล่นกันถึงนี้จึงได้เรียกว่า
 "เล่นหนังขยรุ่ง" คือจวนจะรุ่งต้องเล่นอีกคราวหนึ่ง แต่ปัจจุบัน
 เคียวหนักกำหนดเล่นกันเพียงครึ่งคน คือสองยามฤๅเจ็ดทุ่มก็เลิก.

อนึ่งไต่ทราบว่าโบราณแต่ก่อนนั้น พิณพาทย์สำหรับเล่นกับหนัง
 กมแขก, ฉิ่ง, กลอง, ตะโพน, เท้า, หามฆ้องวง, ระนาด, ไม่

แล้วมีผู้คิดเติม ฆ้องวง, ระนาด, ขนเป่นหกสิ่ง ภายหลังมาขยับขน
 กใช้พิณพาทย์เครื่องใหญ่ที่เดียว คือมีขลุ่ยสองเลา, ระนาดเอกไม้,
 ระนาดทุ้มไม้, ระนาดเอกทอง, ระนาดทุ้มเหล็ก, ฆ้องวงใหญ่,
 ฆ้องวงเล็ก, ฆ้องโหม่ง, ฉิ่ง, ตะโพน, กลองเล็กคู่หนึ่ง, กลองทัด
 ใหญ่คู่หนึ่ง ฤๅสองคู่ตามแต่จะใช้ บางทีก็ใช้กลองแขกเข้าด้วย กลอง
 แขกนั้นใช้ตีเมื่อโลมฤๅเมื่อรับร้องลำต่าง ๆ บางทีเมื่อง่าพระกษัตริย์
 ออกรบกันก็ตีเพลงสำระหม่าแลแปลงเช่นรำกระบี่กระบอง แต่หนึ่ง
 บราณนั้นมิได้ใช้กลองแขกเลย.

อนึ่งที่เรียกว่าหนังขยระขำน่าจขอย่างโบราณนั้น คือเล่นตั้งแต่เวลา
 ย้าย ใช้หนังที่เรียกชื่อว่าคนแฉกรพระ, คนแฉกรนาง, ตัวหนังนั้นระบายสี
 ตัดเส้นเขียนโดยงคางาม เพราะแลเห็นแต่วัน.

คนเชิดหนังระขำนุ่นงฝ้ายกฤๅฝ้ายเกยวสวมเสื้ออย่างน้อย คาค
 เข็มขัดโพกผ้าขลิบ แล้วเชิดพระกษัตริย์นางเป็นคู่ ๆ กันไป คนร้องก็ร้อง
 ขยระขำ คือลำพระทอง, ขยหลิม, ขยหลุก, สร้อยโหรง, คนเชิด
 ก็ทำท่าทางต่าง ๆ ไปตามขย แล้วก็เชิดหนังนางเมขลา, รามสูร,
 อรชุน, ออกมาเล่นตามเรื่องขยระขำ พอเวลาคำจขขยเล่นเรื่องต่อไป.

ครั้นมาภายหลังมีผู้คิดเอาคนเป็นขยระขำแต่งตัวเหมือนละครออก
 มาเล่นที่เดียว บางทีก็เล่นเป็นเรื่องละครแทนขยระขำไปกว่าจะคำ พอคำ
 แล้วจึงปล่อยขยหนังออกมาเล่น บางทีเมื่อเล่นถึงขยที่ตคเพราะก็ปล่อย
 ตัวโขนออกมาเล่นบ้าง แล้วปล่อยขยหนังออกแกมกันไปจนเลิก เรียก

ว่า "หนังสือตัวโฮน" แต่ประยุคนเคียวอนมักจะเล่นข่ล้อยตัวโฮนไป
 แต่เย็นตลอดกลางคืนจนเล็กทีเคียว เพราะตัวโฮนเป็นตัวคนซักให้คุณ
 คสนุกสนานมากขึ้น ถ้าหนังสือโฮนเล่นแต่ตัวหนังสือเปล่าแล้วเคห่หม่อนจะ
 กร้อย ๆ ไปสู่คิคตัวโฮนหาได้ไหม ส่วนจอนนั้นก็ข่กไว้พอยเป็นพือ ๆ ว่า
 เล่นหนังสือเท่านั้น การที่เล่นหนังสือน่าจอน ถ้าเล่นโดยแข่งแรง
 สนุกสนาน คือคนคชอบใจเสียงฮาลันข่บ้อย ๆ แล้วท่านเจ้าของงานก็คก
 รางวัลข่บ้อย ๆ ตามทีเสียงคนฮา ถ้าเล่นกร้อย ๆ ไม่ค่อข่มีเสียงคนฮา
 แล้วก็ไม่ค่อรางวัล

อนึ่งเมือกำลังหนังสือเล่นอยู่นั้น ถ้าเป็นงานของราษฎร พอจคคอก
 ไม่เพลิง หนังสือคคองหยุดไม่เล่น คคองคคอกไม่เพลิงแล้วจึงจะเล่นคคองไป
 ถ้าเจ้าของงานข่ข่บข่ไม่ให้หยุดก็หยุดไม่คคอง การที่หนังสือคคองหยุดเมื่อ
 เวลาจคคอกไม่นั้น ฮะรอยจะเห็นว่าคนคคองหน้าไปคคอกไม่เลียบหมค
 แล้วกคคองเสียงฮอก ๆ แจก ๆ ให้กลบเสียงพาคข่แลเจรจาคคองไม่คคอง
 คาคคองพงในการที่จะเล่นหนังสือนี้ ครันจะเล่นไปก็กล่วคคอง ๆ เพราะไม่มี
 คนคคอง อีกประการหนึ่งจะเห็นว่าเสียงคคองไม่เพลิงคคองคคองไม่กระถาง,
 ระทาค, พล, คคองคคองนค กกลบเสียงคนพาคข่แลเจรจาคคองมีคคองคคอง
 จึงคคองคคองไว้ คคองเสียงคคองไม่เพลิงข่ข่แล้วจึงให้เล่นคคองไป จะเป็น
 คคองเหตุคคองนคคองข่ไรไม่ทราบ แต่เล่นหนังสือในส่วนราชการนคคองมีคคอง
 หยุดคคองเลย.

อนึ่งการเล่นหนังสือนี้ เมื่อจะเลิกพินพาคคองทำเพลง ว่า คคอง
 เพลงกราวราชคคองคคองเอง เป็นธรรมเนียมนมาแต่ข่ราชคคองคคองคคอง
 TUDC 16/07/2564

ว่าด้วยราคาหาหนังไปเล่น

ราคาหาหนังไปเล่นนั้นไม่เท่ากัน ยราณแต่ก่อนหากันไปเล่น
 ถ้าหนังเปล่าไม่คิดตัว โชนคนหนังราคาสิบบาท เงินงานสิบบาทนี้ได้แก่
 เจ้าของหนัง กำนนอีกสองสลึงเพื่อจะได้แก่นายหนัง เข้าสารหนังดัง,
 ปลาหางหนึ่งหาง, เยอเคย, พริก, หอม, กระเทียม, ของเหล่านี้
 สำหรับให้เลี้ยงกันในพวกที่เล่นหนังนั้น เป็นแบบธรรมเนียมมาแต่
 ยราณคิงน

อนึ่งถ้าจะให้เล่นหนังยระบำน่าจอแต่เวลาบ่ายไป ราคาคนหนัง
 สิบหกบาท ถ้าปล่อยตัวโชนแต่เย็นกลางคืนปล่อยตัวหนังข้างแรมกัน
 ราคาคนหนังยสิบบาท แต่เงินกำนสองสลึงเพื่องกับของสำหรับเลี้ยง
 กันก็คงได้ความเต็ม ชาวเขาทราบว่าหนังยราณแต่ก่อน เขาหากัน
 ไปเล่นเป็นราคาตามอัตราเพียงเท่านั้น

แต่ขตยบนเคยวราคาหนังนั้นมากขึ้นไป คือถ้าหากันไปเล่น
 แต่หนังเปล่าไม่คิดตัวโชน คนหนังราคาสิบบาท ถ้าคิดตัวโชนแต่
 เวลากลางคืนไม่ต้องเล่นแต่เย็นไป คนหนังราคาสิบบาท คิดตัวโชน
 แต่บ่ายไปจนเวลากลางคืน หนึ่งราคาหกสิบบาท ถ้ายกพบน่าจอ
 ตกแต่ง โดยวิจิตร แล้วเล่นแต่ตัวโชนไปตั้งแต่เวลาบ่ายจนกลางคืน
 คนหนังราคาแปดสิบบาทก็มี ร้อยบาทก็มี ร้อยยสิบบาทก็มี จะกำหนด
 แน่ไม่ได้ ตามแต่ผู้หากยเจ้าของหนังจะตกลงกัน แต่กำนนั้น
 หกสลึง เงินเขยเลี้ยงแทนสิ่งของสิบลึง ราคาของหนังในขตยบนั้น
 ขนไปแพงกว่าแต่ก่อนคิงน

อนึ่งราคาของหนังสือ ถ้าหากกันไปเล่นข้ามหัวเมือง เจ้าของ
 หนังสือก็คิดราคาขึ้นไปอีก คือถ้าข้ามหัวเมือง ๗ หนังสือ ก็ขึ้นเงินงาน
 อีกเท่าหนึ่ง ถ้าข้ามสองหัวเมืองสามหัวเมือง ก็ขึ้นเงินงานอีกสองเท่า
 สามเท่าตามลำดับหัวเมืองไป แต่ถ้าเป็นเมืองใกล้กับกรุงเทพ ฯ เช่น
 เมืองประทุมธานี, เมืองนครเขื่อนขันธ์, สองเมืองนี้ก็คิดเอาแต่ครึ่ง
 งาน ซึ่งคิดเงินงานตามหัวเมืองนี้ ก็คิดได้แต่คนเดียวที่เล่นวันแรก
 ต่อมาวันที่สองที่สามก็คิดเอาตามอัตราเดิมเท่านั้น

ว่าด้วยผลประโยชน์ของผู้ที่เล่นหนังสือ

การผลประโยชน์ในเงินที่เล่นหนังสือได้นี้ ใช้ว่าเจ้าของจะได้แต่ผู้
 เดียวก็หาไม่ ถ้าใครเงินงานไปแล้วก็ต้องจำหน่ายจ่ายแจกแก่กันแล
 กัน ตามบรรดากาที่คนไปเล่นนั้น คือถ้าเล่นแต่หนึ่งแปลว่าคนหนึ่งแจก
 คนเจรจากคนละหนึ่งบาท ตลกคนละหนึ่งบาท คนเชิดคนละสลึงเพื่อง
 คนตโก่งคนละหนึ่งสลึง พิณพาทย์คนละสองสลึง คนขยหนึ่งบาท
 นี้เป็นอัตราแจกในงานเล่นหนังสือแปลว่า

ถ้าเล่นไข่นำขอไปตั้งแต่ย้ายจนกลางคืน คนหนึ่งแจกคนเจรจาก
 คนละหกสลึง ตลกคนละหกสลึง คนตกรับคนละหนึ่งสลึง ตัวไข่น
 ตัวตคนละกึ่งตำลึง ตัวกลางคนละหกสลึง ตัวเลวคนละหนึ่งบาท
 พิณพาทย์คนละสามสลึง คนขยคนละหกสลึง นี้เป็นอัตราแจกเล่น
 ไข่นำขอ

ส่วนเสียค่าภาษีนั้น ถ้าเป็นหนึ่งเปล่าคนหนึ่งเสียสองสลึง ถ้าคิด
 ทั่วโขนเล่นแต่เวลากลางวัน คนหนึ่งเสียสี่สลึง ถ้าคิดทั่วโขนทั้ง
 แต่เวลาบ่ายไปจนกลางคืน คนหนึ่งเสียสี่ยาทสองสลึง นี่เป็นอัตรา
 เสียค่าภาษี แต่ถ่าเล่นในส่วนราชการที่เป็นหนึ่งหมายแล้ว เงินภาษีก็
 ไม่ต้องเสีย

เงินงานที่เล่นได้ในงานหนึ่งนี้ ถ้าเหลือจากเสียภาษีแลแจกคน
 บรรดาที่เล่นแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์ของท่านเจ้าของหนึ่งทั้งสิ้น แต่ถ่า
 เจ้าของมีผู้คนของตัวเอง คือคนเรวา, คอลก, พิณพาทย์, แลทั่ว
 โขนเป็นย่าวทนายไม่ต้องหาผู้อื่นเข้ามาแล้ว ผลประโยชน์ก็ไต่มา
 ออกไป ผลประโยชน์ของผู้ซึ่งมีหนึ่งแล้วออกเล่นงานนั้น ถ้าจะกะ
 ประมาณรายหนึ่ง ๆ ยหนึ่งคงอยู่ในสามสิบซึ่ง ฎากว่าขึ้นไป แต่จะ
 กำหนดเอาเป็นแน่ที่เกือบก็ไม่ได้ ทั่วผลประโยชน์ในการเล่นหนึ่งนี้
 สุกแล้วแต่ทำงานจะชุกชุมฎ่าไม่ชุกชุม ถ่างานศัพชุกชุมฎ่าเขามีการ
 ฉลองพระฉลองวัดแลแก้สินบนอะไร ๆ ชุมแล้วเขาก็หาหนึ่งไปเล่นย่อย ๆ
 ตามซึ่งมีงานนั้น เพราะเช่นนั้นส่วนเงินผลประโยชน์ในงานหนึ่งนี้
 จึงจะกำหนดเอาเป็นแน่ไม่ได้ แต่ซึ่งได้ ไปเล่นงานนั้นคงได้เล่นใน
 ฎุกแล้งมากกว่าฎุกฝน คือตั้งแต่เดือนสาม, เดือนสี่, เดือนห้า, พอ
 ย่างเข้าเดือนหกข้างแรมก็เข้าไปไม่สู้หาหนึ่งไปเล่น เพราะเดือนหก,
 เดือนเจ็ด, เดือนแปด, เดือนเก้า, เดือนสิบ, เดือนสิบเอ็ด, เดือน
 สิบสอง, ยังเป็นระหว่างฝนตกอยู่ ครั้นจะมีงานมีการเล่นหนึ่ง ฎค
 คอกไม่กกถวจะเป็นที่เขยกย่อนเขอนเปราะฎ่าและทำให้เสียประโยชน์ไป

ในระหว่างฤดูฝนจึงไม่ค่อยจะได้ ไปเล่น แต่ถึงกระนั้นก็ยังได้เล่นใน
 ฤดูฝนบ้างรายละสองหนสามหน แต่ต้องมีสัญญาเป็นธรรมเนียมกัน
 มาแต่เดิมว่า ถ้าปล่อยถึงหัวค่ำแล้วจะขายเรื่องเล่นไป แม้นฝนตกลง
 มาหนังก็ดองเล็ก เจ้าของงานต้องเสียเงินงาน ให้แก่เจ้าของหนังก์
 เต็มอัตรา ถ้ายังไม่ได้ปล่อยถึงหัวค่ำถ้าปล่อยถึงหัวค่ำอยู่แต่
 ยังไม่ได้เล่นเรื่อง ถ้าฝนตกลงมาก่าลงนั้นหนังก็ดองเล็กอยู่เอง เจ้า
 ของหนังก์จะคิดเอาเงินงานไม่ได้เลย ถ้าฝนตกหยุดแล้วเล่นหนังก์ต่อ
 ไปจึงจะคิดเอาเงินได้ ถ้าฝนไม่หยุดก็เป็นดองเล็กกันในคืนวันนั้น
 ตกเป็นภาพของเจ้าของหนังก์ของชาติตน ในการที่ตงจอแลขนเคือง
 ขนไปแลเล่นจนถึงปล่อยถึงหัวค่ำแล้วยังไม่ได้เงิน

แต่ที่เหมือนจะขงชวแก่เจ้าของงานที่ดองเสียเงินเต็มอัตรา เมื่อ
 หนังก์ยังไม่ทันขายเรื่องฝนตกลงมาหนังก์เล็กเสีย เจ้าของงานมักข่นว่า
 “ได้ก็แต่ขงขงถึงหัวค่านักเคียวฤาขงไม่ทันขง แลวกขงหัวค่านอยู่แต่ ๆ
 ไม่ตกคนอะไรเลยไม่สมควรที่จะเล็ก แต่จขใจขงขงฝนมาแกลขงพวก
 หนังก์เขาขงมเล่นไม่ได้ขงขง” การที่ฝนมาตกลงระหว่างนี้ ก็เป็น
 ภาพของเจ้าของงานโดยแท้ ขงขงเงินดองเสียเต็มอัตรา แต่ถ้าเจ้าของ
 งานพคจาขงนขงมขงขงเจ้าของหนังก์ ขอลคลาว่าคอกคอกคองหนังก์ ขงขง
 มิได้เล่นเห็นขงเห็นขงอะไร ถ้าเจ้าของหนังก์ขงนขงตามโดยขงขงขงขง
 แลว การขงขงจะตกดองลคราคาเสียแต่คองหนังก์ได้ ถ้าเจ้าของหนังก์
 ไม่ขงขงมคองขง กคองเสียราคาเคิมทคองขงขงขง

นี่แหละการผลประโยชน์ของผู้ซึ่งมีหนังสือ จะเล่นแต่หนังสือเปล่า
 ฎาโอนำออกก็ตาม คือรวมขหนังสือ ๆ คงได้เงินส่วนที่เล่นนี้ประมาณ
 สามสิบซึ่งฎากว่าขึ้นไป ตามที่ใดเล่นมากเล่นน้อยเป็นธรรมดาของ
 หนังสือเช่นนั้น

ข้าพเจ้าเรียบเรียงมาด้วยเรื่องหนังสือ ว่าด้วยเหตุที่ต้องเล่นหนังสือ,
 แลวิธีทำตัวหนังสือ, วิธีทำข, วิธีตั้งข, วิธีเล่น, ราคาหาไปเล่น,
 ผลประโยชน์ในการเล่นหนังสือ, ยุคโดยสังเขปแต่เท่านั้น ฯ

สำนักหอสมุด